

YEMEN

men'de kurulan Yedinci Ordu'da 25.000 asker bulunuyordu. Yemen sahillerini korumak ve Kızıldeniz'de silâh kaçakçılığıyla mücadele etmek için Kızıldeniz filosu Bâbülmendep, Muha, Hudeyde, Luhayye, Câzân ve Kunfüze gibi limanlar arasında faaliyet gösteriyordu (a.g.e., s. 274-283).

Osmanlılar zamanında arkası gelmeyen isyanlara rağmen çeşitli dinî, askerî, idarî ve içtimâî yapılar inşa edildi; Yemen bayındır bir vilâyet haline getirilmeye çalışıldı. Osmanlılar devrinde San'a'nın batı kesiminde Osmanlı memurları için bahçeli evlerin yer aldığı bir Türk mahallesi kurulmuştu. Bu dönemde asıl büyük mimari eserler San'a'da yapıldı. Özdemir Paşa, San'a'nın Bâbüşşuûb kısmında bir cami ve bir medrese inşa ettirdi. Murad Paşa kalede bir cami ve sebil, Sinan Paşa büyük bir kasır, Hasan Paşa 1005'te (1597) kubbeli büyük bir cami (Bekiriye), bir hamam, sur dışında bir mescid ve han yaptırdı. Fazlı Paşa, San'a'da Bi'r-i Bâşâ adıyla anılan büyük bir su kuyusu, Terîm şehrinde bir cami ve etrafına sur inşa ettirdi, San'a ve Zebîd surlarını onarttı. Ferhad Paşa, Zemâr'da bir kasır yaptırdı. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren San'a, Hudeyde ve Ehbâ'da hastahane ve eczahaneler, Hudeyde, Muha ve Kemeran'da karantinahaneler açıldı. San'a'da II. Abdülhamid adına Hamidiye Camii ve çeşitli askerî binalar inşa edildi. Eğitim amacıyla sancak merkezlerinde rüşdiye ve idâdîler, kaza ve nahiyelerde sıbyan mektepleri, San'a'da dâru'lmuallimin ve sanat mektepleri faaliyete geçti. Hamidiye Sanayi Mektebi günümüzde askerî müze olarak kullanılmaktadır. Hudeyde-San'a arasında inşası planlanan demiryolu Hâcile'ye kadar gelebilirdi. Osmanlılar, Yemen'deki son dönemlerinde tuz elde etmek için su kanalları aç-

ma, Kızıldeniz sahillerindeki yer altı madenlerini çıkarma, Me'rib'de baraj yapma gibi projeler hazırlattıysa da Yemen'den çekilmeleri sebebiyle bu projeler hayata geçirilemedi. Yemen, Osmanlılar'ın bölgeye ayak bastığı ilk günlerden itibaren pek çok asker yanında beylerbeyi, vali, sancak beyi ve mutasarrıf düzeyinde Osmanlı idarecilerinin vefat edip defnedildiği bir vatan toprağı olmuştur. Acıklı türkûleriyle hâfizalarda yer eden Yemen'de bugün 20.000 civarında Türk nüfusu yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Yemen (haz. Münir Yıldıztaş v.dğr.), İstanbul 2008, s. 346-356; İbn İyâs, *Bedâ'i'ü'z-zühûr*, V, 83, 203; Ebû Muhammed Tayyib b. Abdullah Bâ Mahreme, *Kılâdetü'n-nahr fî vefeyâtî a'yânî'd-dehr: Political History of the Yemen at the Beginning of the 16th Century* (nşr. ve trc. L. O. Schuman), Amsterdam 1961, s. 21-24, 32; Abdullah b. Muhammed b. Abdullah Bâsencele, *Târîhu's-Şihr: el-'İkdü's-seminü'l-fâhîr fî târîhi'l-karnî'l-'âşîr* (nşr. Abdullah Muhammed el-Habeşi), San'a 1428/2007, s. 36-37, 41, 43; Nehrevâlî, *el-Berku'l-Yemânî fî'l-fet-hi'l-'Osmânî* (nşr. Hamed el-Câsir), Riyad 1387/1967, s. 21-24, 32-36, 39-40, 47-55, 85-86, 94-104; Feridun Bey, *Münşeat*, II, 199-201; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 175-176, 185, 394; Âlî, *Ahbârü'l-Yemânî*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 886, vr. 14^a-15^a, 54^b-55^a, 209^b-220^a; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 755; Lutfullah b. Ahmed Cehhâf, *Nuşûş Yemeniyye 'anî'l-hamletî'l-Fransiyye 'alâ Mısr* (nşr. Seyyid Mustafa Sâlim), San'a 1989, s. 106-133; Ahmed Râsîd, *Târîh-i Yemen ve San'a*, İstanbul 1291, I, 246-250, 260-273, 295-305, 307-322; II, 336-338; Âtîf Paşa, *Yemen Tarihi*, İstanbul 1326, s. 61, 70, 79, 97; Rumbeyoğlu Fahreddin – Mehmed Nâbî, *Aden ve Nevâhi-i Tis'a Meselesi*, İstanbul 1334, s. 3-39; İsmail Hakkı Tevfik, *1911 Asir İsyanı* (trc. Ali Kemal), Filibe 1936, s. 5-29; Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, İstanbul 1940, I, 148, 182, 268, 301-302; Ankara 1943, II/1, s. 46-47; R. B. Serjeant, *The Portuguese off the South Arabian Coast*, Oxford 1963, s. 55; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyâle-*

ti, İstanbul 1974, s. 15-20; İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında Yemen İsyanları*, İstanbul 1980; a.mlf., “Yemen”, *İA*, XIII, 373-384; M. Tuchscherer, “La formation d'un état: La république démocratique et populaire du Yémen (1839-1981)”, *La péninsule arabique d'aujourd'hui* (ed. P. Bonenfant), Paris 1982, II, 211-260; C. E. Farah, “Anglo-Ottoman Confrontation in the Yemen: The First Mocha Incident, 1817-1822”, *Arabian and Islamic Studies* (ed. R. Bidwell – G. R. Smith), London 1983, s. 214-224; a.mlf., “Anglo-Ottoman Confrontation in the Yemen: 1840-9”, *Arabian Studies* (ed. R. Bidwell – R. B. Serjeant), New York 1990, s. 137-169; Halil Sahillioğlu, “Yemen'in 1599-1600 Yılı Bütçesi”, *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara 1985, s. 302-305; Mustafa İsmet İnönü, *Hatıralar* (haz. Sabahattin Selek), İstanbul 1992, I, 59-73; Salih Özbaran, *The Ottoman Response to European Expansion*, İstanbul 1994, s. 46-60; a.mlf., *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, İstanbul 2004, s. 94-144; C. G. Brouwer, *Al-Mukhâ: Profile of a Yemeni Seaport as Sketched by Servants of the Dutch East India Company (VOC), 1614-1640*, Amsterdam 1997, s. 45-47, 148-167; Mehmet Arif Seyhun, *Katıldığı Dört Savaş ve Yaşam Öykümü* (haz. Müşerref Seyhun), Ankara 2000, s. 136-138; Zeki Ehiloğlu, *Yemende Türkler: Tarihimizin İbret Levhası*, İstanbul 2001, s. 191-204; Mim Kemal Öke – M. Lutfullah Karaman, *Adı Yemendir*, İstanbul 2002, s. 31-64, 106; Hülûsi Yavuz, *Yemen'de Osmanlı İdâresi ve Rumûzî Târîhi*, Ankara 2003, I, s. XCVII-CVII, CXII, CXLI-CLX, CLXVIII; Abdülkerîm el-Uzeyr, *et-Teşkilâtü'l-merkeziyye-tü'l-'Osmâniyye ve'l-idâretü'l-mahalliyye fî'l-Yemen: 1850-1918*, San'a 2003, s. 147-155, 274-283, 326; M. Abdülazîz Sa'd Yüsr, *el-Mevrûşü'l-hadârî li-San'a' el-kadime*, San'a 1425/2004, s. 111-144; Seyyid Mustafa Sâlim, *el-Fethu'l-'Osmânî el-evvel li'l-Yemen: 1538-1635*, San'a 2006, s. 384; Cengiz Çakaloğlu, *Yemen'den Dönmeyen Bir Karapapak: 40. Hamidiye Süvari Alayı Komutanı Mıhralı Bey*, İstanbul 2011, s. 172-224; Ayşe Kara, *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetiminde Yemen ve Kasimiler Dönemi* (yüksek lisans tezi, 2011), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 68-74, 77-80; *Fotoğraflarla Tarih Boyunca Türkiye-Yemen Dostluğu*, İstanbul 2011, s. 52, 74, 78; J. R. Blackburn, “The Collapse of Ottoman Authority in Yemen, 968/1560-976/1568”, *WI*, XIX/1-4 (1979), s. 148-171; a.mlf., “The Ottoman Penetration of Yemen”, *Ar.Ott.*, VI (1980), s. 63-100; a.mlf., “Two Documents on the Division of Ottoman Yemen into Two Beglerbegiliks, 973/1565”, *Turcica*, XXVII, Paris 1995, s. 229-230; İdris Bostan, “Muhammed Hilâl Efendi'nin Yemen'e Dair İki Lâyihası”, *Osm.Ar.*, sy. 3 (1982), s. 301-326; a.mlf., “Selman Reis”, *DİA*, XXXVI, 444; Feridun M. Emecen – İlhan Şahin, “Osmanlı Taşra Teşkilâtının Kaynaklarından 957-958 (1550-1551) Tarihli Sancak Tevcih Defteri”, *TTK Belgeler*, XIX/23 (1999), s. 98; E. van Donzel, “al-Luhayya”, *EI²* (İng.), V, 807-809; G. R. Smith, “al-Yaman”, *a.e.*, XI, 273-274.

İDRİS BOSTAN

Yemen'in
başşehri
San'a'dan
bir görünüşü

Son Dönem. Yemen'de Osmanlı hâkimiyeti Mondros Mütarekesi'nin ardından fiilen sona erdi ve Osmanlı askerî-sivil bü-

rokrasisi Hudeyde'de İngilizler'e teslim oldu. Lozan Antlaşması'yla da Yemen Osmanlı toprağı olmaktan çıktı. Osmanlılar'ın çekilmesi üzerine Yemen, Aden bölgesindeki İngiliz himaye bölgesi, San'a ve çevresinde Zeydî Emirliği, Asir ve Tihâme bölgelerinde hüküm süren Muhammed b. Ali el-İdrîsî ve diğer kabile şeyhleri arasında bölünmüştü. Aden himaye bölgesinin sınır problemini çözmek isteyen İngilizler, Hudeyde'yi işgal ettilerse de daha sonra burayı ve Tihâme sahilini İdrîsîler'e bıraktılar. Böylece İngiliz himaye bölgesi hariç Yemen sahil ve dağlık bölge olarak İdrîsîler ve Zeydîler arasında ikiye bölündü. Yemen Zeydîleri'nin seksen yedinci imamı Yahyâ (Mütevekkil-Alellah Yahyâ Hamîdüddin) 1904-1918 yılları arasında Yemen'in siyasetinde önemli rol oynadı. Yemen'de Osmanlı idaresinin sona ermesinin ardından bağımsız Yemen Zeydî Emirliği'ni kurarak ilk hükümdarlığını üstlendi. Yemen Zeydî Emirliği daha sonra Yemen Mütevekkilî Krallığı adını aldı ve İmam Yahyâ ilk kralı oldu (1920-1948).

İmam Yahyâ'nın Türkiye ile 1924 yılına kadar devam eden ilişkileri bazı yazışmalardan ibaret kaldı. Muhammed el-İdrîsî'nin ölümünden (1923) sonra ortaya çıkan taht mücadelesinden faydalanan İmam Yahyâ 1925'te Hudeyde'yi ele geçirdi. 1926'da İtalya ile bir anlaşma yaparak onlardan silâh ve teçhizat aldı. 1934'te İngiltere ile gerçekleştirdiği anlaşmayla Aden'de İngiliz himaye bölgesinin sınırlarını kabul etti ve kurduğu krallığın İngiltere tarafından tanınmasını sağladı. Aynı yıl Suudi Arabistan Kralı Abdülazîz'le Tâif Antlaşması'nı imzaladı; Hudeyde'nin kendi idaresinde kalması karşılığında Asir ve Necran'ın içinde yer aldığı Kuzey Yemen'in bir kısmını Suudi Arabistan'a bıraktı. İtalya ve İngiltere ile uzlaşma sağlayıp özellikle İtalya'dan teknik ve eleman desteği gördü. Ülkede 1918'den beri kendisiyle mücadele eden Hâşid, Murad, Ubeyde gibi kabileleri ve çeşitli grupları sert bir şekilde bastırdı; böylece İngiliz himaye bölgesi hariç Yemen'de birliği ve istikrarı sağlamaya muvaffak oldu. II. Dünya Savaşı yıllarında siyasî açıdan istikrar içinde olan Yemen 1939-1941'de veba salgını ve kıtlık yüzünden zor günler geçirdi. İmam Yahyâ'nın izlediği dışa kapalı ve sert politika ülkede siyasî istikrarı bir süre temin etti; ancak bunun dışında gözle görülür bir gelişme kaydedilememesi ülkede tepkilerin artmasına yol açtı. Aynı dönemde Aden ekonomisi ve nüfus bakımından büyük bir gelişme göstermişti. 1940'larda Aden'de İmam

Yahyâ yönetimine karşı Hizbül'l-ahrârî'l-Yemeniyyin tarafından temsil edilen, geniş halk kesimlerinin katıldığı bir hareket ortaya çıktı. Bu hareket ulemânın desteğiyle yayıldı. İmam Yahyâ, oğullarından Seyfülhak İbrâhim'in de bulunduğu muhalif grup tarafından bir suikast sonucu öldürüldü (17 Şubat 1948). Yemen bu dönemde Arap Birliği'ne (1945) ve Birleşmiş Milletler'e (1947) üye oldu.

Yahyâ'nın ardından imam seçilen oğlu Seyfülislâm Ahmed (Nâsir-Lidînillâh, 1948-1962), suikast esnasında çıkan karışıklıklarda tahribata uğrayan San'a'da yeterli desteği bulamadı ve Taiz'i başşehir yaptı. Yemen'de, 1950'li yıllarda özellikle Mısır'da Cemal Abdünnâsır'ın şahsında temsil edilen Arap milliyetçiliğinin de etkisiyle milliyetçi akımlar yaygınlaştı. Güneydeki İngiliz yönetimine karşı gösteriler düzenlendi ve isyanlar vuku buldu. 1954'te İngiliz himaye bölgesinde mahallî liderlerin bir federasyon oluşturma çabalarına karşılık İmam Ahmed de Yemen'in bütününe kendi idaresi altında toplamaya çalışmaktaydı. Ancak o da babası gibi yönetimde sert davranıyordu. Rakiplerini ve özellikle liberal düşünceye sahip aydınları hapse attırdı. Bununla birlikte babasının dönemine göre dış dünyaya daha fazla açıldı. Bu arada tam bir merkezîyetçi politika izledi, bakanlıklara kardeşlerini ve yakın arkadaşlarını yerleştirdi. Eyaletlerde daha ziyade kadı ailelerinin mensuplarına öncelik tanıdı. İmam Yahyâ döneminde din ön planda yer alırken İmam Ahmed'in politikalarında dünyevî bir temayül görülmektedir. Bu arada dinî aşırılıklara müsamaha gös-

terilmedi. Onun devrinde tarım ve ticarette iyileşme görüldü. Öte yandan İngiliz hâkimiyetindeki Aden ve çevresi özellikle İran petrolünün dünyaya sevkedilmesinde önemli bir merkez haline geldi, burada büyük bir rafineri kuruldu, ayrıca çok sayıda okul açıldı.

Arap ülkelerinde kurulan siyasî partiler 1950'li yıllarda Yemen'i de etkilemişti. Seyyid kökenli bir aileden gelen Muhammed el-Cifri, Yemen'de İngiliz hâkimiyetindeki bölgeleri bağımsızlığa kavuşturmak amacıyla Güney Arap Birliği'ni kurdu. Aynı yıllarda Baas Partisi, Yemen'de de etkili olmaya başladı. Bu dönemde Yemen'deki kabileler arasında pek çok isyan çıktı. 1955'te İmam Ahmed'e karşı başlatılan hareket başarısızlıkla sonuçlandı. Ertesi yıl Mısır, Suudi Arabistan ve Yemen arasında imzalanan Cidde Antlaşması'yla İngilizler ortak düşman ilân edildi. Yemen liberal hareketinin Mısır'da yaşayan liderleri Aden'de İngiliz yönetimine karşı çeşitli protestolar düzenledi. İmam Ahmed 1956'da Mısır'ın teşvikiyle Ruslar'a yakınlaştı, onlardan büyük miktarda silâh ve teçhizat aldı, Rusya ve Çin'den Yemen'e uzmanlar geldi. 1956-1959 yıllarında kuraklık yüzünden ülkede kıtlık yaşandı ve halk büyük zorluklarla karşılaştı. Bu durum Yemen'deki aydınların 1959'da seslerini yükseltmelerine sebep oldu. Aynı yıl hastalanarak İtalya'ya giden İmam Ahmed'in yokluğunda özellikle orduda maaşların ödenememesi yüzünden San'a ve Taiz'de pek çok isyan çıktı. Diğer taraftan İngilizler 1958'de Aden'i Ortadoğu'daki karargâhlarının merkezi haline getirdi. İmam Ahmed, Mısır ve Suri-

İb şehrinde bir görünüş

YEMEN

ye'nin teşkil ettiği Birleşik Arap Cumhuriyeti'nin 1961'de dağılmasının ardından Mısır ile olan bağlarını kopardı. Onun Eylül 1962'de ölümü üzerine oğlu Muhammed Bedr imam seçildiyse de bir hafta sonra San'a'da askerî birlikler tarafından kuşatılınca görevi bırakıp kaçmak zorunda kaldı (26 Eylül 1962). Böylece Yemen'de monarşi sona erdi ve Mısır'ın desteğiyle Yemen Arap Cumhuriyeti (Kuzey Yemen) kuruldu, cumhurbaşkanlığına da Abdullah Sellâl adlı bir subay getirildi.

Öte yandan Suudi Arabistan monarşi yanlılarını destekledi ve onlara yardım etti. Ancak monarşi yanlılarının bütün çabaları başarısızlıkla sonuçlandı. Abdullah Sellâl döneminde (1962-1967) ülke dışı açıldı ve Yemen'de modernleşme çabaları görüldü. İngiliz himayesindeki Aden ile kabileler arasında bölünen tarımsal alanlardan oluşan yerleri (Güney Yemen) İngiliz yönetiminden kurtarmak amacıyla 1963'te San'a'da toplanan Arap millî hareketi Millî Kurtuluş Cephesi'ni kurdu ve bazı kabilelerin de katılımıyla İngilizler'le mücadeleye başlandı. Bu mücadele Güney Yemen ile Aden'in 1967'de bağımsızlığına kavuşmasıyla sonuçlandı. Aden şehri İngilizler döneminde gelişmekle birlikte himaye yönetimindeki Güney Yemen herhangi bir alt yapıya sahip değildi ve oldukça geri durumdaydı. Bu bölgelerde içe kapalı tarım toplulukları yaşıyordu. 1967-1969 yıllarında Aden ve Güney Yemen, Kahtân eş-Şâbbî liderliğindeki Millî Kurtuluş Cephesi tarafından yönetildi. 1969'da yönetime gelen Selîm Rubey Ali ve Abdülfettâh İsmâîl zamanında Güney Yemen 1 Aralık 1970'teki bir anlaşma ile Sovyetler Birliği ve Çin'le ilişki kurdu; ardından sosyalist blokta yer alan Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti teşkil edildi. Yemen Arap Cumhuriyeti 1969'da İslâm Konferansı Teşkilâtı'na üye oldu. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde bütün partiler birleştirilerek Yemen Sosyalist Partisi oluşturuldu ve ülke bu parti tarafından yönetildi. Kuzey Yemen'le Güney Yemen arasında 1972'de ve 1979'da savaş çıktıysa da bu çok uzun süreli olmadı. Yemen Demokratik Halk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdülfettâh İsmâîl 1980'de görevinden istifa edince yerine Ali Nâsır Muhammed seçildi (1980-1986). Aynı dönemde Yemen Arap Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Abdurrahman el-İrânî ve İbrâhim el-Hamdî'nin ardından 1988'de Ali Abdullah Sâlih cumhurbaşkanı oldu ve ülkeyi 1990 yılına kadar yönetti. Ali Abdullah Sâlih döneminde Kuzey Yemen siyasî istikrara kavuştu, petrolün bu-

lunmasıyla da ekonomik açıdan gelişme gösterdi.

Güney Yemen'de 1986'da parti içi çekişmeler yüzünden görevinden ayrılan Ali Nâsır Muhammed'in ardından ülkede dört yıl boyunca siyasî kriz yaşandı. Kuzey Yemen 1989'da Güney Yemen'le birleşmeyi önerdi. Güney Yemen, Sovyetler Birliği'nin de desteklemesiyle 22 Mayıs 1990'da Kuzey Yemen'le birleşti. Ülke iki buçuk yıllık geçiş döneminde iki parti tarafından ortaklaşa yönetildi. 1992 sonunda yapılan seçimin ardından iki ülke tamamen birleşti. Bu seçimleri Kuzey Yemen'in eski cumhurbaşkanı Ali Abdullah Sâlih kazandı. Yemen siyasetini tek başına şekillendiren Ali Abdullah Sâlih döneminde ekonomik durumun kötüleşmesi ve Körfez krizinde Yemen'in Irak tarafında yer alması gibi sebeplerle cumhurbaşkanı ile Güney Yemenli ileri gelenler arasında gerginlik ortaya çıktı. Nisan 1993 seçimlerini yine Ali Abdullah Sâlih'in kazanmasının ardından 1994 ortalarında ülkede iki ay süren bir iç savaş çıktı. Bu savaşı Ali Abdullah Sâlih'in kuvvetleri kazandı. İç savaş ülkede esasen bozuk olan ekonomiyi daha kötü bir hale getirdi. Her şeye rağmen yapılan bütün seçimleri kazanan Ali Abdullah Sâlih 2000 yılında anayasayı değiştirerek tekrar iki defa daha seçilme hakkı kazandı. Halk tarafından seçilen meclisin yanı sıra üyeleri cumhurbaşkanı tarafından belirlenen bir şûra meclisi (senato) kuruldu. 2000'li yıllarda ülkede pek çok isyan çıktı. Eylül 2006'daki seçimleri de kazanan Ali Abdullah Sâlih, Zeydî Hüseyin Husî'nin Şebâbû'l-mü'minin adlı hareketiyle uğraşmak zorunda kaldı. 2009'da Güney Yemen'de ortaya çıkan hareket silâhlı direnişe geçti. 2011 yılı başlarında Tunus'ta başlayıp Arap dünyasına yayılan "Arap baharı" Yemen'i de etkiledi. Uzun süren protesto gösterileri ve çatışmaların ardından Kasım 2011'de imzalanan Körfez İşbirliği Konseyi Antlaşması'yla Ali Abdullah Sâlih'in otuz üç yıllık yönetimi fiilen sona erdi. Göreve başkan yardımcısı Abdürabbih Mansûr el-Hâdî getirildi. 21 Ocak 2012'de yapılan seçimlerde Abdürabbih Mansûr el-Hâdî'nin cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Ali Abdullah Sâlih 27 Şubat 2012'de görevi resmen ona devretti.

BİBLİYOGRAFYA :

W. H. Ingrams, *The Yemen: Imams, Rulers and Revolutions*, London 1963; M. W. Wenner, *Modern Yemen: 1918-1966*, Baltimore 1967; Abdullah Ahmed Sevr, *Hâzihî hiye'l-Yemen*, San'a 1969; H. Cruse – M. Azzâzî, *el-Cumhûriyyetü'l-'Arabîyyetü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1975; Muhammed b. Muhammed b. Yahyâ, *E'immetü'l-Yemen bi'l-*

kamî'r-râbi' 'aşer li'l-hicre, Kahire 1396, I-II; Ahmed Câbir Afif, *el-Hareketü'l-vaṭaniyye fi'l-Yemen*, Dimaşk 1982; J. E. Peterson, *Yemen: The Search for a Modern State*, London 1982; R. W. Stookey, *South Yemen: A Marxist Republic in Arabia*, Boulder 1982; R. L. Bidwell, *The Two Yemens*, Essex 1983; Ahmed Kâyd es-Saidî, *Hareketü'l-mu'ârazaṭi'l-Yemeniyye*, Beyrut 1403/1983; Ahmed b. Muhammed eş-Şâmî, *Riyâhu't-tâgyir fi'l-Yemen*, [baskı yeri ve tarihi yok] 1405/1984; M. Yahyâ el-Haddâd, *et-Târîhu'l-'âm li'l-Yemen*, Beyrut 1407/1986, IV; *The Yemens: Country Study* (ed. R. F. Nyrop), Washington 1986; Sayed Hassan Amin, *Law and Justice in Contemporary Yemen: The People's Democratic Rebuilding of Yemen and the Yemen Arab Republic*, Glasgow 1987; J. L. Douglas, *The Free Yemeni Movement: 1935-1962* (ed. G. Chimienti), Beirut 1987; Sultân Nâci, *et-Târîhu'l-'askerî li'l-Yemen: 1839-1967*, San'a 1988; Fazl Ali Ahmed Ebû Gânîm, *el-Kabile ve'd-devle fi'l-Yemen*, Kahire 1990; Abdülmelik el-Mukramî, *et-Târîhu'l-ictimâ'î li's-sevretü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1411/1991; *Târîhu'l-Yemeni'l-mu'âsır: 1917-1982* (trc. M. Ali el-Bahr), Kahire, ts. (Mektebetü Medbûlî); P. Dresch, *Tribes, Government and History in Yemen*, Oxford 1993; a.mlf., *A History of Modern Yemen*, Cambridge 2000; Hasan Ebû Tâlib, *el-Vahdetü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1994; Beşîr Bekr, *Harbû'l-Yemen: el-Kabile tentasîru 'ale'l-vaṭan*, Beyrut 1995; R. D. Burrowes, *Historical Dictionary of Yemen*, Lanham 1995; a.mlf., "al-Yaman", *EP* (İng.), XI, 274-276; *el-Mevsû'atü'l-Yemeniyye*, Beyrut 1423/2003, I-IV; A. Rouaud, "Yahyâ b. Muhammed", *EP* (İng.), XI, 247-248; Mustafa Öz, "Mütevekkil-Alellah, Yahyâ Hamîdüddin", *DİA*, XXXII, 215-216.

CENGİZ TOMAR

III. KÜLTÜR ve MEDENİYET

Yemen'de İslâmiyet'in erken dönemlerden itibaren yayılmaya başlamasının ardından eski kültür mirası ve mimari geleniği devam etmekle birlikte İslâm dininin getirdiği yeni unsurlar da bölgeye nüfuz etmeye başlamıştı. Yemen'de inşa edilen ilk camilerin başında San'a Ulucamii, Zemâr Camii ve Muâz b. Cebel tarafından yaptırılan Cened Camii gelmektedir. Bu camiler aynı zamanda diğer yerlerde olduğu gibi İslâm'ın öğretiliği mekânlardı. Bazı sahâbîlerin Yemen'e yerleşmesi, diğer bölgelerden talebe ve ulemânın hadis almak üzere buraya gelmesine vesile olmuştur.

Yemen mimarisi, İslâmî dönemde yeni fonksiyonlar kazanmakla birlikte kendine has özelliklerini muhafaza etmiştir. Arap yarımadasının en eski şehirlerinden olan San'a, Yemen'in tarihî başşehridir. Şehirde Sâsânîler'in son ve İslâm devletinin ilk valisi olan Bâzân tarafından ilk defa bir mescid inşa edilmiş, ardından bu mescidin yerine San'a Ulucamii (Câmiu'l-kebir) yapılmıştır. Cami Emevî Halifesi I. Velîd devrinde genişletilmiş, bugünkü şeklini 134-